ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԲԱԹՈՒՄԻՑ

4 օգոստոսի

Նոր նուագած երկրի համար ասելի անհրաժեշտ են բանիրուն, փորձառու և բարեխիղճ պաշտօնեաներ, որ կարողանան զգուշութեամբ և խոհեմութեամբ վարել պատերազմից յաղթված և մաշված ժողովրդի հետ, որին ասելի է իր երեկվոյ թշնամին, իսկ այսօր սոխվված է հնազանդվել նոր իրան խորթ օրէնքներին, մոլեռանդ մահմեդական հոգևորականների քարոզութեան հակառակ հարկադրված է լինում բարեկամաբար կամաց ակամայ իր թշնամի համարված ազգաময়ির հետ օրական հացը հայթայթելու համար։

Բայց եթէ պատմեմ, ընթերցողք, այս երկու տարվայ մէջ տեղին կառավարիչների, պաշտօնեաների գործունէութիւնը, զուցէ դուք ինքներդ զայրանաք և կը տեսնէք, ինչպէս իսկեմտութիւն կատարել են տէրութիւնից յանձնած պաշտօնները։ Ես չեմ վատաբանիլ այս և այն պաշտօնատէրին, քաւ լիցի, ամենքն էլ զուցէ փորձառու և ազնիվ մարդիք են, ես միայն կը պատմեմ լոկ փաստեր, իսկ ընթերցողը ինքը թող դատէ։

Սկսեմ նոյն իսկ Բաթումից։—Երբ սյսուեղ առաջին քաղաքապետը Նշանակվեցաւ և պօլիցիայի խառնաչփոթ պաշտօնատեղիք կարգի դրվեցան, քաղաքապետը նախ խնդրեց ժողովրդին իր մէջից ընտրել զեպուտատներ իրանց կանոնդատներով, ասելով՝ ազգաբնակութիւնից թուրք, հայ, հայ-լուսաւորչական, հայ-կաթոլիկ և վրացի։ Այս հինգ զեպուտատները պէտք է օգնէին քաղաքապետին քաղաքային եվ և մուտքը բարեկարգելու և որ գլխաւորն էր այն ժամանակը քաղաքի հողային խնդիրը պարզելու համար։ Պ. քաղաքապետը եվ և մուտքը բոլորովին իր ձեռքը դցեց զեպուտատներին անգամ առանց ցուցնելու մասնակցելու։ Իսկ զեպուտատներին յանձնեց իրան հետ ժողովրդապետութիւն անելու և հողային կոմիսիայի հետ հերթով ամեն օր պատելու ֆիզուսները (հողային գոլուսմնտները) քննելու համար։ Ժողովրդագրութիւնը այս կերպով արաւ։—Քանի մի ռուսերէն յայտարարութիւններ կպցրեց փողոցի պատերին և բերանացի ինքն էլ ժողովրդին յայտնեց, որ ամենքը դան պօլիցիա, զեպուտատի գրել տան մատեանում իրենց ազգանունը միայն այն մարդիկ որոնք բուն բաթումցիք են կամ ուզում են Բաթումի քաղաքացի դառնալ։ Հարկէ, ամենից առաջ չտապեցին բոլոր փախստականները և բաղդախնդիրները, որոնք ոչ մի քաղաքացի չէին, գրել տալ իրանց անունը և մականունը, իսկ բուն բաթումցի ընտանիքի տէրերից շատերը կամ չէին իմացել, կամ չէին հասկացել և որ ուելին է չէին ցանկանում իրանց և ընտանիքի անունը գգեստվորիս մատեանում արձանագրել և այսպէս չատ ընտանիք արձանագրված չը մնացաւ պատճառաւ չատ նեղութիւններ էին քաշում անցաթուղթ առնելիս և մանաւանդ հողային գոլուսմնտները քննելու ժամանակ։ Պ. քաղաքապետը պէտք է անէ տուն պտտելով, մեծ ուշադրութեամբ գրել տար ամեն մի ընտանիքին, ամեն մի հողուն, ինչպէս ամենայն տեղ անում են, և ընարեր թաղական ծերեր, որոնք հեշտութեամբ կասէին ում բաթումցի լինելը և քանի մարդ լինելը մի ընտանիքում բաժան և անբաժան։ Դեռ ճիշտ ժողովագրութիւն չարած, դեռ չմնացած թէ որքան աբխաղ ընտանիք կան Բաթում մնացած, որոնց պէտք է բաժանէին, յետ տալ տային ծախած հողերը իրանց ընակութեան համար *), պ. քաղաքապետը սկսեց բաժանել հողերը։ Այն աբխազը, որ իր հողը ծախել է և փախել Թիւրքիա, նա լսելով այդ կարգադրութիւնը, որ մնացող աբխազի ծախած հողը կառավարութիւնը յետ է առնում գնողից և նորից աբխազներին տալի, իսկոյն իրան արձանագրել խնդրեց աբխազցոց ցուցակում և իր ծախած հողը կրկին յետ առնելով, ծախում էր մի ուրիշի վրա, նոյնը նորից յետ է առնում և կրկին հողի տէր դառնում։ Յետոյ գալիս է նրա եղբայրը կամ հօր եղբայրը, իրան բաթումցի գրելով, նրան էլ տալիս են իր ցոյց տուած մի ուրիշ հող և այսպէս մի և նոյն հողը քանի մի մարդոց վրա ծախելուց յետոյ նա վերջը կրկին հողի տէր էր դառնում, կամ թէ անունը և մականունը փոխելով էր, որպէս ուրիշ մարդ։ Իսկ այն խեղճ աբխազին որին ոչչք չէ հասկացել թէ ինչ կարգադրութիւն է եղած, կամ խղճմտանքով մարդ է, նա մնում է առանց հողի, որովհետև կամ իրան հող գնողի հետ առանձին պայման է կապում փող առնելով, կամ թէ չը գիտէ ինչ կերպով պահանջի, որովհետև քաղաքապետի կարգադրութիւնը այն կերպով էր, որ ինքն էլ չը գիտէր ում էր տալի, կամ որոնց պէտք էր տալ։ Պատահում էր յանախ այսպիսի բան։ Հողային կոմիսիան քաղաքային դեպուտատների և քանի մի քաղաքացիների հետ այդ աբխազցոց հողեր է բաժանում։ Մէկին ցուցակի համեմատ կանչում են, նա ցոյց է տալի իր հողը, որ և ստանում է յայտնի սահմաններով։ Գալիս է գալի նրա կողքի գրացին և խնդրում է իր հողը ես չափել, կոմիսան չէ կարողանում նրան ճանաչել, որովհետև նրա անունը ցուցակի մէջ չէ արձանագրած, կամ թէ նրա հողը արդէն տուել են մի ուրիշին, որին պէտք չէր տալ։ Մի ուրիշ ծիծաղելի օրինակ։ Աբխազցուն կանչում են, որ իր հողը ցոյց տայ և չափեն իրան տան։ Նա ասում է, թէ ես ծախել եմ և նոյն բոպէին գնող արաւիզմնի հայր գոռալով գալիս է ընկնում գոլուսմնտները ցոյց տալի, որ այդ հողը արդէն նրա սեփականութիւնն է. քաղաքապետը ժպտալով պատասխանում է, որ լիրաւունք չունէին գնելու, թող իրան փողերը արխաղցուց յետ պահանջի դատով։ Խեղճ աբխազիզնցին պահանջում է աբխազցուց հողը, նա պատասխանում է թէ ես ինչ մեղաւոր եմ, որ տալիս են ինձ, ես էլ պէտք է առնեմ, իսկ փող տալու ժամանակ չունեմ, կարողութիւն չունեմ։ Ցրայվզնցին դառնում է հաչաբար դատաւորին, արխաղցուց հողի համար իր տուած փոդերը պահանջելու։ Որովհետև այն ժամանակ (թուրքի ժամանակ) սակի փողը, լիրան վաղուց սպառվել էր Թիւրքիայի այդպիսի հեռաւոր սահմաններում և միայն թուղթ ֆայմաներ էին գործածվում, տրաբիզնցիք ևս վճարել են ֆայմաս թուղթ փողերով այդ հողերի համար։ Հաչաբար դատաւորը հարցնում է գանգատաւորին, ինչպիսի փող տվիր—պատասխանը թէ ֆայմաներ։ Հաչաբար դատաւորը վճռում է քանի հարիւրանց կայմա ստացել է արխաղցին, նորինքան և յետ տալ հողի համար տրապիզնցուն։ Աբարական տրապիզնցին գոռալ է գալի դատարանից զայրացումով։ Կայմէն արդէն վաղուց կորցրել էր իր արժողութիւնը։ «Ինչպէս մինչ դատաւորը չը հասկացաւ, որ ես իմ հողի արժէքը կը պահանջեմ և ոչ կայմաներս, որ հէչ փայտ չէին, աս ինչ օրէնք է»։ Այսպէս մէր տրապիզնցիք, որոնք մեծ յոյսերով եկել է հողեր էին գնել, այսօր դեռ ոչ հողի տէրեր են և փողերի. չատերը յուսահատված փախան Բաթումից։

Այս «Նուրիայ» կոչված աբխազցոց հողերի խնդիրը մեր պ. քաղաքապետը այնպէս խառնաչփոթեց, որ մինչև այսօր անա երկու տարի է դեռ. որոշ մի դրութիւն չէ ստացել։ Այժմ նոր նշանակեց պ. Նամանգապետը յանձնաժողով յատուկ իրան մի պաշտօնեայ երիտասարդի իշխանութեան տակ, որ կարողանայ խղճմտանքով և առանց զրկողութեան բաժանել անել մի Աբիսալ ընտանիքին հասատար։ Պատանին վերջը ինչպէս կը լինի։

Աբխազցոց բաժանելուց յետոյ մնում են դեռ չատ ծանր խառնաչփոթ խնդիրներ այդ «Նուրիայի» հողերի վերաբերմամբ, որ դեռ չատ ուշ կը փարեանան և որոնց մասին յետոյ կը գրեմ։

Արսէն

*) Բաթումում մի առանձին «Նուրիայ» ասված թաղում ընակեցած են ուրիշներ Տրամեսով աբխազցի ընտանիք, որոնք անցած ժամանակներում գաղթել են իրանց հայրենիքից։ Սուլթանը այդ հողերը ուել է դրանց ընակութեան համար և մինչև 20 տարին ոչ ոք իրաւունք չը պէտք է ուենեներ ծախելու, բայց ներկայ պատերազմում Բաթումը առւսաց ձեռքը անցնելու օրերում այդ աբխազցիք չտապեցին ծախեին բոլոր հողերը արժան գներով զանազան մարդկանց վրա, մանաւանդ տրապիզոնցի հայ վաճառականներին և փախել Թիւրքիա։ Բարձր. իշխանութիւնը նոյն իսկ Բաթումի նահանգապետի միջնորդութեամբ հրաման հանեց այսպէս,—որ ինչ աբխազ ծախել է իր հողը և փախել է՝ այնպիսին իրաւունք չունի նորից հողը առանալ, իսկ ով ծախել է ու չէ փախել և ապրում է ծախված հողի վրա—նա ազատ է ոչոքի չը տալ այդ հողը՝ գնողներին մերժելու

*) Բոյոնի մէջ, որոնց տեղական թուրք ժողովուրդը զորձ էր անում սոսի ժամանակ, ըստ մեծի մասին, ուշադրութեան արժանի է տեղական թուրք բարբառով ն ա մ ա ք ի գ ասված բոյոր, որը козлебородникъ անունով բոյսի մի տեսակն է և հարիւրն կասեն զ ա Ֆ ա ր կ ամ խ ե ն ե ր։ Այս բոյսի համար ամբողջ ընտանիքներ ողջ օրը պարտում էին դաշտերը և երեկոյեան չայանիներով դառնում տուն։ Ուտում են թէ հում (сырой) թէ եփած և թէ տապակած իւղով։

Գիւտ, հիանալի մի հնարագտութիւն։ այս գիւտը ով է արել, մի ամուրի վարդապետ, այսինքն կենկ չունեցող մի եկեղեցական։ (յայտնի բան է որ եթէ քահանայ լինէր, երեցկին պիտի ունենար և հետևաբար այս գիւտը չի պիտի յայտնվէր)։—Այս վարդապետը մի բան է գտել և հրատարակել է «Փորձ» անագրի մէջ. դեռ իմաստուն երբեքան լսած չէ. եթէ լսելու լինի, վարդապետին բանը բուսած է, վասն զի գիտնականաց ակադէմիաներէն անձրեի նման դափնեայ պսակներ պիտի տեղան գլխին՝ մարդկային ընկերութեան համար բրած այս մեծ ծառայութեանը փոխարէն։—Այժմ գիտին գանք։—Ամուսնութիւնը միշտ և հանապազ և 'ի վաղուց մի ա ր ո ւ և մ ի է գ ի մէջ տեղը կը պատահի եղեր, սերունդ մը անեղնելու համար մի տղայ մարդ և մի կենկ մարդ հարկաւոր է եղեր, առանց որական և իգական տեսակներու ազնարկիս վրա մի բան դուրս չի գար եղեր. կամ ասելի պարզօրէն և հասկանալի կերպով բացացրելու համար, մի տղայ մարդու տնպատանա մի աղջկի կարիւր է եղեր, ուրիշ ճար չի կայ եղեր, նմանապէս մի աղջկան էլ, մի էրկի մարդ, այսինքն տղայ մարդ և կամ արու մարդ անհրաժեշտ պէտք է եղեր, ուրիշ հնարք չը կայ եղեր։—Այս սովորութիւնը հեթանոսներու ժամանակն ալ կայ եղեր. Քրիստոսի ազնարհ գալէն ետքն ալ այսպէս է եղեր, և ապագային համար, եթէ սերունդ պատրաստել հարկ կինի, դարձեալ այս սովորութիւնը պէտք է եղեր չարունակել, այսինքն արու և էգի զուգաւորութեամբ մի բան գոյանալ կարելի է եղեր, առանց սրան մի բան դուրս չի գար եղեր, մէկ խօսքով երկրագործաս վրա որքան երկրատան, չորքատան, տատնատանի, ոսք ունեցող և չունեցող, գլխով և առանց գլխի բոլոր անասուն և միջատներն ալ բազմանալու համար արու և էգն մերձաւորութեամբ կը վերջանայ եղեր։

Աֆերիմ վարդապետ, խելքդ սիրեմ, ախտս որ վարդապետ ես, մինչև ցմահ ամուրի մնալու դատապարտեալ ես. եթէ ախտարհական լինէիր, այն ատեն քեզ համար մի էգ վեր կառնէիր և կուենեմայիր քեզ նման հնարագէտ զուակներ։

Գիտէք, վարդապետը ապացոյցներ էլ ունի իր գիտուն վերաբերմամբ, օրինակ կը հատատաք թէ—քահանան պսակի ժամանակ «առեալ զնեռն նեայի և տուեալ 'ի ձեռին Ադամայ կասէ և ոչ թէ առեալ զնեռն Ադամայ և տուեալ 'ի ձեռին Նոյ նահապետի», ասա խելքը ապացոյց, որ արուին էգ է հարկաւոր։

Այժմ, ընթերցողք, եթէ ամուսնանալու դիտաւորութիւն ունիք, վարդապետին արու և էգի յարգումը պէտք է մի քանի անգամ կարդաք և եթէ ժամանակ ունիք անդիր սովորէք, որպէս զի չը սխալվիք արուին տեղը էգ և էգին տեղ արու առնելով։

Կ ը ռ •

ՆԱՄԱԿ ՇԱԼՈՏՆԱՑԻ ԿԱՑԱՐԱՆԻՑ

Յուլիսի 30

Ընդունեցէք մեր լուսեան յոգուս թիւրքաց Հայաստանի սովասանջիների, որ հանգանականութեամբ հաւաքեցինք և որի գումարն է 36 ր. 50 կոպ.։ Խնդրեմ տալել ձեր լրագրում նուիրատուների հետեւեալ ցուցակը։ Բաղդասար Ցունեանանց 10 ր., Գալուստ Ցիլանեանց, Աչօն Օհանէսեանց, Յովսէփ Օղաղանց իւրաքանչիւրը 5 ր., Սիմոն Ազրէկեանց 3 ր., Օհանէս Բուստամալ 2 ր., Աէֆքի Օղաղանց, Թորոս Ցունեանանց, Թաքիս Գալուստեանց, Աւագ Ղարիպով, Գարրիէլ Աւետիքեանց և Աչօտ Մանուկով իւրաքանչիւրը 1 ր., Աէֆքանդր Միրզայեան 50 կոպ., Գումարն է 36 ր. 50 կ.։

Բաղդասար Ցունեանանց

ՆԵՐԻՆԻՑ ԼՈՒՐԵՐ

Մեզ գրում են ԴԻՈՇԼԻՔԻՑ. օրերումս հասաւ այստեղ Գորու յոյզորդ գերբ. Գառնակերտանց հայր սուրբը։ Որպէս պատմում են, նա պէտք է հաչիւ պահանջէր երեսփոխից իր քահանայագործութեան համար, բայց դրանից պիտի այցելութիւն գործէր գաւառի հայաբնակ գիւղերը. պատկերներ օծէր, դպրոցներ բաց անէր և այլ բարեկարգութիւններ անէր։ Բայց հայր սուրբը, առանց մի գործ կատարելու, միայն կնքաւ, խմեց, պատիներ վայելեց, յետոյ գնաց Գորի։

—

ՈՒՇԼԻՔԻՑ մեզ գրում են, թէ մի Թիֆիսեցի արհեստաւոր լսելով որ այստեղ հեռնելու մեքենայ, գիւղ, հիանալի մի հնարագիտութիւն. այս գիւղը ով է արել, մի ամուրի վարդապետ, այսինքն կենկ չունեցող մի եկեղեցական. (յայտնի բան է որ եթէ քահանայ լինէր, երեցկին պիտի ունենար և հետևաբար այս գիւղը չի պիտի յայտնվէր)։—Այս վարդապետը մի բան է գտել և հրատարակել է «Փորձ» անագրի մէջ. դեռ իմաստուն երբեքան լսած չէ. եթէ լսելու լինի, վարդապետին բանը բուսած է, վասն զի գիտնականաց ակադէմիաներէն անձրեի նման դափնեայ պսակներ պիտի տեղան գլխին՝ մարդկային ընկերութեան համար բրած այս մեծ ծառայութեանը փոխարէն։—Այժմ գիտին գանք։—Ամուսնութիւնը միշտ և հանապազ և 'ի վաղուց մի ա ր ո ւ և մ ի է գ ի մէջ տեղը կը պատահի եղեր, սերունդ մը անեղնելու համար մի տղայ մարդ և մի կենկ մարդ հարկաւոր է եղեր, առանց որական և իգական տեսակներու ազնարհիս վրա մի բան դուրս չի գար եղեր. կամ ասելի պարզօրէն և հասկանալի կերպով բացացրելու համար, մի տղայ մարդու տնպատանա մի աղջկի կարիւր է եղեր, ուրիշ ճար չի կայ եղեր, նմանապէս մի աղջկան էլ, մի էրկի մարդ, այսինքն տղայ մարդ և կամ արու մարդ անհրաժեշտ պէտք է եղեր, ուրիշ հնարք չը կայ եղեր։—Այս սովորութիւնը հեթանոսներու ժամանակն ալ կայ եղեր. Քրիստոսի ազնարհ գալէն ետքն ալ այսպէս է եղեր, և ապագային համար, եթէ սերունդ պատրաստել հարկ կինի, դարձեալ այս սովորութիւնը պէտք է եղեր չարունակել, այսինքն արու և էգի զուգաւորութեամբ մի բան գոյանալ կարելի է եղեր, առանց սրան մի բան դուրս չի գար եղեր, մէկ խօսքով երկրագործաս վրա որքան երկրատան, չորքատան, տատնատանի, ոսք ունեցող և չունեցող, գլխով և առանց գլխի բոլոր անասուն և միջատներն ալ բազմանալու համար արու և էգն մերձաւորութեամբ կը վերջանայ եղեր։

Աֆերիմ վարդապետ, խելքդ սիրեմ, ախտս որ վարդապետ ես, մինչև ցմահ ամուրի մնալու դատապարտեալ ես. եթէ ախտարհական լինէիր, այն ատեն քեզ համար մի էգ վեր կառնէիր և կուենեմայիր քեզ նման հնարագէտ զուակներ։

Գիտէք, վարդապետը ապացոյցներ էլ ունի իր գիտուն վերաբերմամբ, օրինակ կը հատատաք թէ—քահանան պսակի ժամանակ «առեալ զնեռն նեայի և տուեալ 'ի ձեռին Ադամայ կասէ և ոչ թէ առեալ զնեռն Ադամայ և տուեալ 'ի ձեռին Նոյ նահապետի», ասա խելքը ապացոյց, որ արուին էգ է հարկաւոր։

Այժմ, ընթերցողք, եթէ ամուսնանալու դիտաւորութիւն ունիք, վարդապետին արու և էգի յարգումը պէտք է մի քանի անգամ կարդաք և եթէ ժամանակ ունիք անդիր սովորէք, որպէս զի չը սխալվիք արուին տեղը էգ և էգին տեղ արու առնելով։

Կ ը ռ •

ՆԱՄԱԿ ՇԱԼՈՏՆԱՑԻ ԿԱՑԱՐԱՆԻՑ

Յուլիսի 30

Ընդունեցէք մեր լուսեան յոգուս թիւրքաց Հայաստանի սովասանջիների, որ հանգանականութեամբ հաւաքեցինք և որի գումարն է 36 ր. 50 կոպ.։ Խնդրեմ տալել ձեր լրագրում նուիրատուների հետեւեալ ցուցակը։ Բաղդասար Ցունեանանց 10 ր., Գալուստ Ցիլանեանց, Աչօն Օհանէսեանց, Յովսէփ Օղաղանց իւրաքանչիւրը 5 ր., Սիմոն Ազրէկեանց 3 ր., Օհանէս Բուստամալ 2 ր., Աէֆքի Օղաղանց, Թորոս Ցունեանանց, Թաքիս Գալուստեանց, Աւագ Ղարիպով, Գարրիէլ Աւետիքեանց և Աչօտ Մանուկով իւրաքանչիւրը 1 ր., Աէֆքանդր Միրզայեան 50 կոպ., Գումարն է 36 ր. 50 կ.։

Բաղդասար Ցունեանանց

ՆԵՐԻՆԻՑ ԼՈՒՐԵՐ

Մեզ գրում են ԴԻՈՇԼԻՔԻՑ. օրերումս հասաւ այստեղ Գորու յոյզորդ գերբ. Գառնակերտանց հայր սուրբը։ Որպէս պատմում են, նա պէտք է հաչիւ պահանջէր երեսփոխից իր քահանայագործութեան համար, բայց դրանից պիտի այցելութիւն գործէր գաւառի հայաբնակ գիւղերը. պատկերներ օծէր, դպրոցներ բաց անէր և այլ բարեկարգութիւններ անէր։ Բայց հայր սուրբը, առանց մի գործ կատարելու, միայն կնքաւ, խմեց, պատիներ վայելեց, յետոյ գնաց Գորի։

—

ՈՒՇԼԻՔԻՑ մեզ գրում են, թէ մի Թիֆիսեցի արհեստաւոր լսելով որ այստեղ հեռնելու մեքենայ,